

ר' חיים הירש

שליח למעילה בקודשי בדק הבית ששינה בשליחותו

המשנה במסכת מעילה דף כ"א עמ' א' אומרת: נתן לו פרוטה ואמר לו הבא לי בחציה נרות ובחציה פתילות, והלך והביא לו בכולה נרות או בכולה פתילות. או שאמר לו הבא לי בכולה נרות או בכולה פתילות, והלך והביא בחציה נרות ובחציה פתילות, שניהם לא מעלו וכו'. נתן לו שתי פרוטות ואמר לו הבא לי אתרוג והלך והביא לו באחת אתרוג ובאחת רימון שניהם מעלו. רבי יהודה אומר בעה"ב לא מעל, שהוא אומר לו אתרוג גדול הייתי מבקש והבאת לי קטן ורע. נתן לו דינר זהב ואמר לו הבא לי חלוק והלך והביא לו בשלשה חלוק ובשלשה טלית, שניהם מעלו. רבי יהודה אומר בעה"ב לא מעל שהוא אומר חלוק גדול הייתי מבקש והבאת לי קטן ורע.

וברש"י (ד"ה והלך והביא) הסביר: בעה"ב לא מעל שלא נעשה שליחותו, והשליח נמי לא מעל שבדבר ששינה בו שליחותו לא היה בו אלא חצי פרוטה, ואין מעילה בחצי פרוטה.

ויש להבין הרי השליח לא מעל מאחר ושינה רק בחצי פרוטה משמע שבחצי פרוטה השני נחשב שקיים את שליחותו, וא"כ מדוע אומר רש"י דבעה"ב לא מעל שלא נעשתה שליחותו, הרי ביחס לחצי פרוטה נתקיימה שליחותו, והיה לו לאמר כמו בשליח שאין מעילה בחצי פרוטה? ונ"מ האם בעה"ב מעל במקרה שנתן לשליח שני פרוטות ובאחת קיים שליחותו ובאחת לא, דלפי רש"י הרי לא נתקיימה שליחותו כיון שהשליח שינה את השליחות?.

ויתכן שרש"י כתב כך לגבי בעה"ב כדי לחלץ נפשו משאלת הגמ' לעיל דף כ' עמ' ב' ש"מ מוסיף על שליחותו הוי, דאם הטעם הוא שאין מעילה בחצי פרוטה משמע שאם היה פרוטה לכל אחד מעל בעה"ב, וא"כ ש"מ דמוסיף על דבריו, כי אם הינו סוברים שמעביר על דברו הוי הרי לא היה לו לבעה"ב למעול? על כן הסביר רש"י דלא מבעיא למען דאמר מוסיף על דבריו דלא מעל בעה"ב כי נתקיימה שליחותו רק בחצי פרוטה דינו כמו בשליח, אלא אפילו אליבא דמאן דאמר מעביר על דבריו בעה"ב לא

מעל בכלל כי לא נתקיימה שליחותו אפי' בחצי פרוטה. אבל אה"י למ"ד מוסיף על דבריו בעה"ב לא מעל כי אין מעילה בחצי פרוטה, ולא משום שלא נעשתה שליחותו.

ובספר חידושים ובאורים בסוגין ביאר שע"כ השליח שינה כיון שלא מצא חצי נרות וחצי פתילות אלא כולה נרות. והיה לו אומדנא שבעה"ב יתרצה לכך, ובאמת כשהביא לו בעה"ב נתרצה לכך והייתי אומר - שיחשב כאילו נעשה שליחותו בכל, מחדשת המשנה דאעפ"כ לא מעל כיון שלא לכך בעה"ב שלח את השליח. ויש לאמר דאה"י בשני פרוטות מעל בעה"ב וכהא דאתרוג לת"ק ודקטנית לקמן לר' יהודה. עכ"פ למאן דאמר מוסיף על דבריו הוי.

והנה בגמ' במסכת כתובות (צח, ב) איתא: איבעיא להו אמר ליה זבין לי ליתכא (רש"י: אמר לשלוחו מכור משדותי בית חצי כור) ואזל וזבין ליה כורא מאי, מוסיף על דבריו הוא וליתכא מיהא קני, או דלמא מעביר על דבריו הוא וליתכא נמי לא קני.

וקשה לי מדוע לא הביאה הגמ' בכתובות ראייה דמוסיף על דבריו הוי מהמקרה של חלוק במתניתין דבעה"ב מעל לת"ק ואי אמרת מעביר על דבריו היתה שליחותו בטלה?.

עוד יש לדקדק במשנתנו מדוע מביאה המשנה שתי דוגמאות מאתרוג ומחלוק ומאי נ"מ ביניהם? בפרט למשי"כ תו"ס ד"ה והלך דבגמ' מפרש פלוגתיהו גבי חלוק וכה"ג פליגי באתרוג.

ויתכן שהחידוש בהא דאתרוג הוא שהרי מדובר ששלחו לקנות בשתי פרוטות וקנה באחת אתרוג ואחת רימון, והו"א דא"א לצמצם ולא ימלט שאחד מהם יהיה שווה קצת פחות מפרוטה ולא ימעל, קמ"ל דלא דייקין כולי האי. ואם היתה המשנה מביאה רק הא דאתרוג הייתי אומר שטעמו של רבי יהודה שבעה"ב לא מעל הוא כי זה פחות משוה פרוטה (וזה שאמר קטן ורע) קמ"ל דלא, מהא דחלוק.

והנה המשנה אומרת "נתן לו שתי פרוטות ואמר לו הבא לי אתרוג והלך והביא לו באחת אתרוג ובאחת רימון שניהם מעלו ר"י אומר בעה"ב לא מעל שהוא אומר לו אתרוג גדול הייתי מבקש והבאת לי קטן ורע". והגמ' לקמן עמ' ב' מעמידה גבי חלוק וה"ה גבי אתרוג שקנה בפרוטה אחת אתרוג ששוה שני פרוטות ובעה"ב אומר לו שהיה יכול להביא אתרוג נאה יותר אם היה קונה בשתי פרוטות.

וצריך להבין את סברת ר' יהודה הרי השליח נשלח להביא אתרוג מסוג זה, וכיון שהביאו קיים שליחותו אף שקנה אותו בפרוטה. וכדי לקנות אתרוג בשתי פרוטות שהוא מעולה מן האתרוג שלגביו ניתמנה לשליח, אף שהוא שווה לסכום שנצטוו לשלם עבורו היה לו לחזור ולשאול את המשלח, כי סוף סוף כיון שיכול לקנות אתרוג כזה בפרוטה אחת אולי דעת המשלח שלא ישלם יותר ויחסוך לעצמו פרוטה?.

ובספר חידושים ובאורים נסתפק מה היה על השליח לעשות לכתחילה במקרה כזה. ואלו היה המקרה הפוך ששלחו להביא אתרוג בשתי פרוטות והוא מוצא אתרוג מסוג זה רק בארבע פרוטות, ואילו בשתי פרוטות ימצא אתרוג מסוג פחות וגרוע בפשטות צריך לחזור ולהימלך במשלח האם רוצה לקנות בשתי פרוטות או להוסיף ולקנות בארבע פרוטות. וקצת ראייה יש להביא מגמ' בגיטין דף נ"ו עמ' א' מהא דמרתא בת ביתוס דשדרא לשלוחי ואמרה לו זיל אייתי לי סמידא אדאזל איזדבן, אתא ואמר ליה סמידא ליכא חירותא איכא וכי"ו וא"כ על פת גרועה יותר היה לו לימלח וה"ה בני"ד. ושמא יש לדחות דסמידא וחיותא הוא תרי מיני משא"כ אתרוג בארבע פרוטות או בשתי פרוטות דהוּוּ מין אחד. ועוד דשאני מרתא בת ביתוס דהיא ענוגה טפי דנאמר בה הרכה בך והענוגה. ועדין צ"ע בסברת ר' יהודה ולקמן יתישב לפי הסבר הרא"ה.

והנה הגמ' להלן מעמידה את משנתנו באייתי שוה שש בשלש ורבי יהודה סובר שבעה"ב לא מעל כי רצה שהשליח יקנה בשני דינרים, ומביאה ראייה מהא דמודה ר"י בקטנית ששניהם מעלו. וברש"י (בד"ה דקתני ומודה ר' יהודה בקטנית ששניהם מעלו): "כלומר אם הביא לו קטנית שווה דינר זהב בג' דינרי כסף דבעה"ב נמי מעל". ולכאורה היה לו לנקוט חידוש יותר גדול דאף כששלחו להביא קטנית השווה שש דינרי כסף (דינר זהב) והביא קטנית השווה ג' דינרי כסף בג' דינרי כסף מודה ר' יהודה דמעל. כיון שגם אם היה מביא בדינר לא היה מקבל יותר מהיחס שבין דינר זהב לג' דינרי כסף הרי נתקיימה שליחותו של בעה"ב ביחס לג' דינרי כסף ולמה לו להעמיד שהביא שוה דינר זהב בג' דינרי כסף?.

ולכאורה מה שהכריחו לכך דאם לא כן היתה הגמ' יכולה להביא ראייה מכאן אליכא דתנא קמא להך דמאן דאמר לשלוחו וכי' כיון שלא מדובר בשוה שש בשלש. ואולם רש"י בכתובות (צט עמ' ב' בד"ה כנא כנא בפרוטה) כתב "ואם רישא חלוק רע ממש קאמר שאינה שוה אלא שלש וכוותא גבי קטנית דא"ל הבא לי בסלע פולין והביא לו בחצי סלע כשוה

חצי סלע וכו' אמאי מעל בעה"ב לימא ליה לשוה סלע הייתי צריך פולין". והקשה בקרן אורה הרי ביחס לחצי סלע נתקימה שליחותו ובידו לקנות בעוד חצי סלע פולין. אך עכ"פ הפולין שקנה בחצי סלע מצד עצמם אין הם גרועים מאלו קנה בסלע שלם, וגם אין לו שום נזק מכך שקנה בחצי סלע בניגוד לכורא וליתכא, וא"כ ס"ס לגבי חצי סלע נתקיימה השליחות: עכ"פ נראה בעליל שרש"י סובר שמדובר כאן בקנה שוה שש בשלוש לא בגלל קושית הגמ' אלא כדי לישב את טעמו של ר' יהודה המודה שבעה"ב מעל.

ובדומה לכך יש להקשות על הגמ' שהביאה ראייה מקטנית ששם מודה ר' יהודה ומסביר רש"י "דלא מצי למימר ליה איהו אלו יהבת ליה דינר זהב כוליה, הוית מייתת שווה ב' דינרים דהו מוזלו גבך משום דזבנת טפי שהקטנית בפרוטה היא נקנית בדינר "ולכאורה איזה ראייה יש מכאן לכן שמדובר במשנתנו בשוה שש בשלש הרי גם אם שלחו להביא בששה דנרי כסף, והביא שוה ג' בג' ניחא דבאתרוג וחלוק שלחו לקנות אתרוג שוה שישה דינרי כסף והביא לו אתרוג גרוע יותר השוה ג' דינרי כסף ממילא לא עשה שליחותו ולכן לא מעל בעה"ב, משא"כ בקטנית שלחו לקנות ב' ו' דינרי כסף וקנה בג' הרי לגבי הג' קנה באיכות שבה שלחו ולגבי הני ג' עשה שליחתו ולכן מודה ר' יהודה ומה ראייה יש מכאן?. שאלה זו הקשה בחידושי הרא"ה בכתובות צ"ט עמ' א' וראה לקמן מה שישב בזה.

ועוד קשה לי כיצד משווה הגמ' (בכתובות צט, א) את מתניתין להא דכורא וליתכא בהווא אמינא, דלכאורה אינו דומה שהרי שם המשלח הוא מוכר והסברא שלא מועיל המכר כי לא ניחא ליה דליפשי שטרי עלואי, משא"כ בנתן לו דינר זהב הרי השליח נשלח לקנות וכשהביא לו חלוק בשלושה דינרי כסף זה לא אותו סוג של חוסר ניחותא של המשלח?. והנה רש"י בכתובות שם (בד"ה והביא לו בשלושה חלוק) מחדש שגם בני"ד עיקר הפעולה של השליח היא שליחות מכירה ולא שליחות קניה שכתב "דהוי דומיא דזבין לי כורא וזבין ליתכא שהרי צוהו למכור כל הדינר בחלוק. וכן נראה מרש"י במסכתין בד"ה שמעת מינה שכי "וזבין לו פחות ממה שאמר לו".

ולפי"ז אפשר לישב מה שהקשינו לעיל על סברת ר' יהודה שהרי כיון שהשליחות היא למכור דינר זהב ולקבל בתמורתו חלוק אם מכר רק חציו לא עשה שליחותו, דהשליחות היא למכור את דינר הזהב שלם

ובתמורה לקנות חלוק גם אם הוא שווה שני דינרי זהב, ולכן לא היה לו להימלך במשלח כשמצא שהחלוק ששוה דינר נמכר בחצי דינר האם למכור חצי דינר כי סוף סוף שליחותו היא לימכור דינר.

ולכן גם דומה השליחות להא דשלחו למכור כורא שהרי השליחות היא למכור דבר שלם ולא ניחא לו במכירת פחות מכן בין בכורא ובין בדינר, זאת בגלל הצורך ליטרוח ולמכור פעם נוספת את החצי שלא נמכר. ולכן גם לגבי קטנית סובר רש"י שקנה שוה שש בשלש דאם שלחו לקנות בשש וקנה שוה שלש בשלש לא נקרא שקיים שליחותו בשלוש כי עיקר השליחות היא למכור דינר שלם וכשמכר חציו לא קיים שליחותו לרי יהודה.

אלא דלפי"ז עדין צ"ע מדוע בקטנית מודה ר' יהודה ס"ס שלחו למכור בששה דינרי זהב והוא מכר רק ג' דינרי כסף? וצריך לומר שכאן הולכים אחר התמורה שקיבל והעובדה שהיא לא קטנה יותר כתוצאה מחלוקת המכירה לשני חצאי דינר כיון שהתמורה שקיבל היתה שוה לוי דינרי כסף הרי אף שמכר רק ג' דינרים קים שליחותו, על כל פנים לצורך זה שנוכל לחלק את השליחות לשתיים ולאמר שקים שליחותו ביחס לחצי דינר שמכר כיון שקיבל שוה שש בשלוש. הרי אין כל נזק לא באיכות ולא בדמים.

וכל זה דוקא בקטנית אבל גבי אתרוג או חלוק אף אם קנה שוה שש בשלוש בכ"ז היה יכול לקבל חלוק נאה יותר בתמורה לכל הדינר ולכן כאן אי אפשר לחלק את שליחותו מצד התמורה שמקבל עבור הדינר, ונקרא שלא התקיימה השליחות והשליח לא מעל. וממילא מובנת ראית הגמ' מקיטנית דכיון שבקיטנית מוכרחים להסביר שקנה שוה שש בשלש ממילא בחלוק ואתרוג אפילו בכה"ג חולק ר' יהודה משום שגריעי טפי, שהרי יכול היה לקבל עבור דינר שלם חלוק ואתרוג משובחים יותר גם יחסית.

והנה התוס' בכתובות שם בד"ה אלא אי אמרת כתב "דמה שהביא לו חלוק קטן ורע חשוב כמו לא ניחא ליה דליפשי שטרי עלויה" צריך לאמר שזה אומדנא של חז"ל שחוסר הניחותא בשני המקרים דומה. ועוד אפשר לישב שהגמ' מביאה זאת בדרך של ק"ו דאם באתרוג וחלוק דכלל לא היתה השליחות לקנות אתרוג קטן ורע בכ"ז סובר ת"ק שקנה לוקח, כ"ש בחוסר ניחותא קטן יותר של לא ניחא דליפשי שטרי עילואי יודה שקנה לוקח.

ובחידושי הרא"ה בכתובות הסביר שאפשר להבין בדברי בעה"ב ששלחו לקנות חלוק בדינר זהב שכונתו לא דינר בדוקא אלא עד למחיר של דינר, ואם ימצא השליח חלוק בפחות מכך עדיף ובדומה לכך בזבין לי כורא כונתו עד כורא ולא כורא בדוקא.

והנה בספר חידושים ובאורים נסתפק מה הדין לכתחילה, כאשר השליח מוצא שוה שש בשלוש האם לכתחילה עליו לקנות בשלוש או בשש כאשר בעה"ב שלחו לקנות שוה שש בשש? ולפי הרא"ה יתכן שגם ספק זה כלול בשאלת הגמ' בכתובות. דאם כונת בעה"ב כששלחו לקנות חלוק בשש היתה עד שש א"כ בני"ד בודאי שדי לו שיקנה בשלוש, אך אם כונתו שש בדוקא ולא פחות הרי שלא יכול השליח לשנות אף שמצא שוה שש בשלוש דהוי כאילו פירש בעה"ב דאין השליח רשאי לשנות.

ולפי הסבר הרא"ה אפשר לישב מה שהקשתי לעיל מדוע הגמ' בכתובות צ"ח עמ' ב' לא הביאה ראיה מת"ק דמתניתין דחלוק להא דאמר לי זבין לי ליתכא ואזל וזבין ליה כורא דמוסיף על דבריו משום דאם מעביר על דבריו הרי לא היה צריך בעה"ב למעול? ולפי הרא"ה סברת ת"ק הינה שכאשר אמר לו לך והבא לי חלוק בדינר זהב כלול בכונתו ובדבריו עד למחיר של דינר זהב, אך א"א לאמר שכאשר שלחו לקנות בדינר זהב כלול בכונתו ודבריו שיקנה בשני דינרי זהב.

ועדין קשה לי על הראיה שמשנתנו עוסקת בקנה שש בשלש שהרי הגמ' בכתובות מסבירה את הצד דלא קני לוקח בזבין ליה כורא משום דלא ניחא לי דליפוש שטרי עלוואי. וכאן מעצם העובדה שהשליח מכר חצי מהקרקע יש למשלח נזק ע"י גרמא בכך שיצטרך לשוב ולמכור ולהרבות בשטרות, וכיון שהמשלח מקפיד על נזק אפילו בגרמא לכן בטלה השליחות. אך נזק זה נגרם ע"י עצם העובדה שהשליח מכר רק חצי קרקע. אולם אם המשלח לא היה ניזוק כלל ע"י החלוקה של מעשה השליחות לליתכא ברור לכ"ע שקנה לוקח. ואילו בגמ' דידן לגבי קטנית הרי בעצם העובדה שהשליח קנה בחצי מהכסף קטנית לא זה גרם למשלח נזק אפילו בגרמא לא באיכות ולא בדמים. הנזק ניגרם ע"י שבחצי השני קנה השליח דבר אחר וא"כ, פשיטא דמודה שבקטנית מעל דהרי נזק זה פחות הוא מהנזק שיש בלא ניחא דליפוש שטרי, ומנין לגמ' ראיה מקטנית שבחלוק שבמשנתנו מדובר בשוה שש בשלוש?.

ואי אפשר לדייק את זאת מהסיפא בדברי ר' יהודה שהקטנית בפרוטה הוא קטנית בדינר, כמ"ש בחידושים ובאורים כאן וכן הרא"ה בכתובות

(ראה לקמן) לכך שאם היה מדובר שהקטנית בדינר היא יותר מקטנית בפרוטה נחלק ר' יהודה וממילא ע"כ מדובר בשוה שש בשלש. שהרי אפשר לפרש כונתו דבאמת מדובר בשוה שלש בשלש רק כיון שהקטנית בפרוטה הוא וכו' אין למשלח שום נזק אפילו בגרמא שהרי מה שקנה השליח אינו לא רע באיכות ולא רע בדמים ולכן נתקיימה השליחות אף שבוצעה רק בחלקה וניתן לחלק את שליחותו כמו שמשמע מספק הגמ' בכתובות משא"כ אילו קטנית בדינר היתה יותר זולה יחסית מקטנית בפרוטה הרי שיש כאן גרם נזק של רע בדמים, ויש למשלח נזק כל שהוא שאינו פחות מהנזק של לא ניחא דליפוש שטרי ולכן היתה בטילה השליחות. ולעולם אפשר להעמיד בשוה שלש בשלש ואילו גבי חלוק ואתרוג חולק רבי יהודה שהרי כאן זה רע באיכות ורע בדמים. ואפילו לפירוש רש"י לעיל שהשליחות היא למכור את הדינר הרי מוכח מהגמ' בכתובות שכאשר אין למשלח טענת נזק ניתן לחלק את השליחות וזבין לי כורא וזבין ליה ליתכא קני לוקח, ולכן בקטנית כיון שאין נזק למשלח ע"י חלוקת השליחות בודאי שמודה ר' יהודה שחלה השליחות ביחס למה שקנה בשליחות המשלח אפילו בשוה שלש בשלש. אלא שרש"י לא כתב כן שהרי כתב שאפילו בקטנית קנה שש בשלש איכא קפידא וע"כ לפיו סברת ר' יהודה באתרוג כאמור אינה כלל משום שנגרם לו נזק אלא משום שהשליחות היא למכור דינר ולא ניתנת לחלוקה. ולפי ר' יהודה בזבין לי כורא וזבין ליה ליתכא פשיטא שלא קנה לוקח כי לא ניתן לחלק דבריו.

ובזה יתישב מה שהקשה המהרש"א מדוע הגמ' לא מביא ממשנתנו דתנאי היא להא דזבין, וע"כ משום שבספק הגמ' אם לא יהיה למשלח שום נזק הרי כ"ע מודים שקני לוקח ולר' יהודה אפילו במקרה כזה לא נתקיימה שליחותו ומה שמודה בקטנית ע"ז מדובר שקנה שוה שש בשלש דע"י כך נתקיימה שליחותו.